

Die Etiek van die Christelike Sending

Prof. P. Verster

Synopsis

The ethics of Christian missions

Asking the question whether mission is ethical, one first of all has to establish the essence of ethics and of missions. Different viewpoints on missions are possible, but it is still relevant to relate missions to the conversion of people to Christ. Ethics should be grounded as the essential aspects of love to God and love towards other human beings. Different aspects of missions are then evaluated, namely culture and conversion, contextualisation, the right to one's own religion, proselitism, reconciliation and atonement, eternity, and persecution. The conclusion is that the relationship of God in Christ still makes it possible to conclude that missions are ethical.

1. Inleiding

Daar word al hoe meer gevra of die sending volgens bepaalde definisies, wat insluit dat mense hulleself tot Christus bekeer, steeds op 'n eties geregverdigde wyse toegepas kan word. 'n Uitgangspunt wat voorkom is dat die sending mense in die verlede in baie opsigte van hulle kulturele agtergrond losgemaak het en in 'n totaal nuwe kulturele wêreld ingebind het. Is dit aanvaarbaar om dit te doen? Mag mense van hulle bepaalde teologiese en religieuse wêreld losgemaak word en dikwels met groot trauma oorgebring word in 'n totaal nuwe religieuse wêreld waarin hulle as nuwe mense in 'n nuwe situasie moet lewe?; dikwels ten koste van vroeëre vriendskappe, familiebande en gemeenskapsbande. Die vraag wat dan aan die orde gestel word, is die vraag of dit inderdaad eties is. Kan sodanige sending steeds geregverdig word?

2. Metodologie en vraagstukstelling

Vanuit 'n bepaalde beskouing oor die sending moet ook na die implikasies van die sending en die wesenlike van die etiek gevra word. Vooronder-

stellings is in enige hantering van die sending en die etiek belangrik. Watter uitgangspunte ingeneem word, moet dus ontleed word. Die eie vooronderstellinge en etiese begronding moet dan op die vraagstukke in die sending toegepas word. Kan die etiek eindelijk ook die wenslikheid van die sending en die aard van die sending bepaal? Om dit te bepaal, moet na aanvanklike definisies van die sending gekyk word. Wat die implikasies van die sending is moet vanuit die literatuur bepaal word. Die vooronderstelings van die etiek moet ook bepaal word. Die etiek self moet onder die loep kom. Daarna moet 'n Bybels-begronde etiek bepaal word en op die vraagstuk toegepas word. Dit moet gevra word of die gereformeerde etiek hiervoor ruimte bied.

3. Die grondslae van die sending en die etiek

3.1 Die sending

Ten grondslag van hierdie vrae wat reeds gestel is, lê die beskouing oor die sending. Daar was heelwat ontwikkeling in die benadering tot die sending. Die sending word in huidige definisies ruim geïnterpreteer (Bosch 1991:363-367; Van Engen 1996:27 e.v.). Die holistiese aard van sending is van groot betekenis. Sending is omvattend en sluit vanuit die konsep van die *Missio Dei* alles in wat met die genadige uitreik van God in die wêreld te doen het. Die sending kan egter ook steeds as daardie handeling beskou word waarin mense wat nie Christene is nie deur die verkondiging van die wonderbare Evangelie deur God in sy genade na sy wonderbare lig oorgebring word (vgl. Bavinck 1954:73; Van Engen 1996:27; Bosch se verwysing na die hantering van evangelisasie deur sommiges, 1991:409 e.v.). Dit sluit reeds verskeie uitgangspunte in. Dit veronderstel reeds dat mense wat nie in Christus is nie, gered moet word. Dit veronderstel dat die verlossing slegs in Christus is. Bkering bly dus 'n essensiële uitgangspunt. Van Engen (1996:27) sluit in sy definisie tog 'n bepaalde element in wat oorgang van geloof insluit: "Mission is the people of God intentionally crossing barriers from church to nonchurch, faith to nonfaith, to proclaim by word and deed the coming of the kingdom of God in Jesus Christ; this task is achieved ... and gathering them into the church through repentance and faith in Jesus Christ ..."

Die sending kan natuurlik veel meer omvattend beskou word as om enkele mense tot bekering te lei. 'n Holistiese benadering word voorgestaan (Bosch 1991:511 e.v.). Alhoewel Bosch (1991:412) duidelik aantoon dat evangelisasie en sending van mekaar onderskei kan word, wys hy daarop hoe belangrik evangelisasie juis in die sending is. Hy wil dus nie spanning tussen sending en evangelisasie skep nie. Evangelisasie moet beskou word

as 'n essensiële dimensie van die totale aktiwiteit van die kerk: “Evangelism is announcing that God, Creator and Lord of the universe, has personally intervened in human history and has done so supremely through the person and ministry of Jesus of Nazareth who is the Lord of history, Savior and Liberator.” Dit beteken dat die vrye genade van God aangebied word en in vryheid aanvaar kan word. Essensieel aan die vraag rondom die etiek van die sending in hierdie verband is die vraag of die evangelisering van mense in die lig van die evangeliese verstaan daarvan wel aanvaarbaar is. Wanneer die sending ook humanisering en sosiale betrokkenheid veronderstel, kom ander etiese vrae na vore wat ook verder hanteer kan word. Daar hoef dus nie spanning tussen sending en evangelisasie te wees nie, alhoewel dit soms voorkom by teoloë wat sending totaal wil losmaak van enige vorm van evangelisasie. Wanneer evangelisasie egter nie 'n magspel is nie maar die vrye aanbod om mense juis in die nuwe verhouding met God te bring wat ook vrywillig aanvaar kan word, skep dit nuwe moontlikhede van nuwe lewe voor God. Die vraag is egter steeds of dit eties is om mense te konfronteer met hierdie moontlikheid vanuit die Christelike evangelie wanneer hulle wel hulle eie godsdiens aanhang.

3.2 Die etiek

Om hierdie vrae te beantwoord, moet eers kortliks na die hele vraagstuk van etiek en spesifiek die teologiese etiek gekyk word. Onwikkelinge in die etiek maak dit baie moeilik om die etiek bloot maar te beskou as enkele goeie gedagtes of goeie begeertes wat uitgevoer moet word. Die samehangende faktor in die etiek word soms beskou as die totale welsyn van die mens. Etiese beginsels word al hoe meer ten opsigte van die sogenaamde “common good” van mense self beklemtoon.

Heyns (1986:1) beskou die etiek as die wetenskap van die etiese, wat te doen het met die handeling van die mens. Heyns (1986:1) sluit ook die mens se gesindheid rondom en sy motivering van die wyse van die voltrekking van sy handeling in. Volgens hom is nie alle handeling van die mens etiese handeling nie: “Alleen daardie handeling wat op die persoon van die mens – en dan met name op die persoon van homself en op die persoon van die ander mense – betrekking het, kan as etiese handeling aangedui word” (1986:1).

Die etiek en die teologiese etiek word dikwels langs mekaar maar ook los van mekaar gesien. Dat die teologiese etiek, wat op die Bybelse beginsels bou, die Bybelse prinsipes wil neerlê, word dikwels nie op dieselfde vlak as die algemene beginsel van die etiek beskou nie. Dit is egter nie moontlik om die etiek heeltemal van vooronderstellings los te maak nie.

Vooronderstellings speel 'n beslissende rol in die mees basiese beginsel van die etiek. Die etiek kan dus nie begryp word sonder om reeds aan die begin te sê dat daar bepaalde vooronderstellings is nie.

Gustafson (1981:87) beskou die etiek as handeling: “The discipline of ethics is concerned with what is morally right and wrong about human actions and what is morally good and bad about the consequences of actions. It is also often concerned about what characterizes morally good or bad persons, that is, about human character. Ethical issues occur when the answer to the question “What ort I (or we) to do?” is not obvious.”

Smit (1985:1) dui die volgende aan: “Die voorvrae wat die moraal filosofie behandel is onder andere dié in verband met die sinkern van die etiese, die verband tussen religieuse en modale liefde, vryheid en verantwoordelikheid, norm, beginsel, waarde, gewete, etos, plig, deug, ens. Op die keper beskou is sommige van hierdie temas suiwer antropologies van aard.” Hy dui aan dat vakwetenskaplike etiek menslike gedrag en die samelewingstruktuur vanuit die modaal-etiese gesigshoek bestudeer. Dit is volgens hom die studie van die gestaltes van die liefde en sluit meer as interpersoonlike verhoudinge in. Smit toon aan dat die teologiese etiek, net soos die dogmatiek, met die verwerkte inhoud van die Skrif (die resultate van die Ou Testamentiese en Nuwe Testamentiese eksegeese) werk. Volgens hom sistematiseer dit die gegewens van die Skrif wat op die moreel-gekwalfiseerde samelewingstrukture en moreel-gekwalfiseerde behorensiese vir die gedrag van die gelowige van toepassing is.

Smit (1985:16) dui op die wesenlike van die wyse waarop die etiek verstaan word : “Die beeld van God is die kreatuurlike wyse van bestaan van die menslike persoon as kind van God in die dinamiese religieuse afhanlikheidsverhouding tot God deur gehoorsaming van die sentrale religieuse liefdesgebod van Christus.”

Verder dui hy aan dat die sentrale liefdesgebod die grondwet van die Koninkryk van God is en implikasies vir die ganse koninkryksterrein het. “Nie net vir die etiek nie, maar óók vir die etiek, is dit grondend.”

Om egter te vra na die “common good” of die beginsel wat sal geld indien 'n mens oor die etiek praat, moet ten diepste na die beginsel van die liefde gevra word.

Die narratiewe teologie skep nuwe benaderings tot die etiek. Lucie-Smith (2007:1) dui die wesenlike van die narratiewe teologie aan:

“A narrative theology is one that starts not with abstract first principles, but with a particular story; it is inductive rather than deductive. The story it examines is found, or ‘embodied’, in a community’s tradition, and is

usually taken to sum up or encapsulate the community's beliefs about itself, the world and God. Moreover, the story is rooted in the community's particular experience of itself, the world and God."

Die betekenis van die narratiewe teologie vir die etiek word deur Lucie-Smith (2007:216) aangedui: "What we are proposing is a relationship between morality and narrative that is revealed in moral judgement. Morality is unformed yet palpable; inescapable, yet difficult to put into words, because transcendent; constantly pushing us to go beyond ourselves; story is that which gives shape and manageable content to morality. The narrative provides the language with which to express moral concepts and to talk about them."

En

"But the concept of narrative can indeed do more: by giving us the story that enables us to clothe moral insight in words, it can also, through the very structure of narrative, give us a model of ethical reasoning. Narrative categories can provide us with a way of discussing moral arguments and reasoning about morality; in other words, the internal dynamics of the story that is morality will enable us to put moral discourse on a sound and rational basis."

Die narratiewe teologie bied inderdaad nuwe moontlikhede van interpretasie, maar daar is nog voorbehoude. Die gereformeerde beginsel van waarheid, vaste beginsels en duidelike riglyne word vir vrye interpretasie verruil. Die vooronderstellinge speel weer eens 'n beslissende rol. Kammer (1988:13) wys juis op die gevaar van eensydige implikasies wat in die etiek afgelei kan word as daar nie vaste beginsels is nie.

Die postmoderne etiek wil van universele waarhede en beginsels af wegbeweeg. Die postmoderne filosofie wil ook juis wegbeweeg van enige realisme wat vaste orde insluit. Lyotard (1993:46) stel dit soos volg: "Finally, it must be clear that it is our business not to supply reality but to invent allusions to the conceivable which cannot be presented." Dit sluit verwerping, "oorlog" teen totaliteit (*totality*) in (Lyotard s.a. :46). Vir die etiek beteken dit die afskeid van universele etiese beginsels. Universaliteit word onbepaalbaar. Ook die grondslae van die etiek word onseker (Bauman, 1993:37 e.v.). Dit is duidelik dat dié uitgangspunte in die etiek weinig moontlikhede vir die eis van 'n etiese lewe vanuit God en vanuit sy wet ooplaat. Daar sal dus 'n ander weg gesoek moet word.

Koopman en Vosloo (2002:71 e.v.) vind aansluiting by die deugde-etiek. Hulle kies egter self vir 'n etiek van verantwoordelikheid. Volgens hulle lei die gesprek oor die deugde daartoe dat die etiek breër verstaan word as

bloot die vraag na goeie gedrag. In tye van oorgang en rekonstruksie meen hulle is die aksente van 'n etiek van verantwoordelikheid van groot belang (2002:77). Enkele sake word uitgelig, naamlik verantwoordelikheid is om na die gevolge te kyk, is om apatie te oorkom, is om te handel, is om te antwoord, is om 'n aanvaarbare antwoord oor die toekoms te gee (2002:77-84). Hulle (2002:151) vat hulle oriëntasie soos volg saam: “Kortom: Christelike moraliteit is nie 'n moraliteit van gearriveerdheid nie. Dit rus nie op vaste, onbeweeglike reëls nie, maar ontspring vanuit verhoudings. Christelike morele sake mag dus nie uitgeklaar word los van die ontmoeting met God, ander mense en die skepping nie.” Weer eens sal daar egter na 'n ander weg gesoek moet word. God se wet bly beslissend en geen etiek kan wegbeweeg daarvan nie.

Die vraag na die liefde word in die hele hantering van die etiek wesenlik belangrik. Dit word in die teologiese etiek ook besonder sterk beklemtoon wanneer dit verbind word aan die samevatting van die wet wat deur Jesus Christus gegee word wanneer hy sê dat jy die Here jou God moet liefhê met jou hele hart, jou hele siel en jou hele verstand en jou naaste soos jouself. Hierdie beginsel word binne die Nuwe Testament egter altyd as koninkryksetiek verstaan. Jesus self het die grondslag van die etiek in die koninkryk gelê. Die liefde word die beginsel in die koninkryk van God (Stassen en Gushee, 2003:20 e.v.). Lohse (1991: 25) verbind in dié verband ook die opstanding van Christus met sy Heerskap. Die etiek word volgens hom in die NT hierdeur gestempel: “Affirming the message that Jesus was raised from the dead includes the affirmation that He is the Lord. His Lordship is determinative for every area of life of the believer” (Lohse, 1991:25).

Maar ook die Ou Testamentiese etiek sluit die hele religieuse lewe in. Kaiser (1983:4) stel dit soos volg: “In contrast to philosophical ethics, which tend to be more abstract than anthropocentric, Old Testament morality was never considered apart from the religion of theology with which it was connected.” Kaiser (1983:5) toon verder aan dat die Ou Testamentiese teologie beslis teïsties is: “To know the God of Israel is to know and practice righteousness and justice.” Hy (Kaiser, 1983:38) toon aan dat die wese, wil, woord en werk van God die beslissende element in die etiek is.

Heyns (1982:8) verwys na die implikasies van die liefde vir die etiek: “Die intra- en intermenslike verhouding waarna Christus in Matteus 22 verwys, en waarvan die Skrif op talle ander plekke eksplisiet of implisiet melding maak, en wat ons as die beginsel van die etiese aangedui het word genormeer, en met name deur die liefde. Wanneer die behandeling van die

persoon van die mens in oorstemming met die liefdesgebed geskied, is die handeling eties goed, en tree die skitterende heerlikheid van die menslike persoon glansryk na vore. Maar wanneer dit nie volgens die eise van die liefde geskied nie, is die handeling eties-sleg, want dan word die menslike persoon, as beeld van God geskend, sy heerlikheid verdof, Sy opdrag versmaai, en Sy koninklike status in hierdie wêreld misken.”

Die Afrika-etiek sluit ook wel die beginsel van sorg en medemenslikheid in. Dit kom veral in die versorging van die vreemdeling na vore (Gykye, 2002 :315). Die menslikheid word egter ook los gedink van die eis wat van God kom. Die transendente aard van die etiek is vir die teologiese etiek van groot belang.

Gustafson (1981:1) wys daarop dat die etiek nie met legalisme verwar moet word nie: “Legalism, it is claimed, is rationalistic overly simple in its provision of answers to complex problems; it becomes repressive and thus is counter to the freedom of the Christian. It invites a effort to attain salvation by good works, issues in a static rather than a dynamic morality, is more concern to issues prohibitions than to stimulate aspirations to do good, and so forth.”

Vanuit ’n post-modernistiese hoek word egter ook die beginsel van die liefde bevestig. Die vraag word gestel of die beginsel van die liefde en die betoning van die liefde nie reeds self magspel is nie (Bauman, 1993: 97-109). Alle vorme van beheer en mag word afgewys. Daarmee word die etiek binne dié stroming self ook van vaste beginsels en enige universele waarde gestroop.

Hierteenoor word die etiese beginsel vasgelê en gebind aan dit wat God van die mens in sy etiese verhoudinge vra. Dit is dus belangrik om ons vooronderstelling reeds te bevestig dat in die teologiese etiek die beginsel van die wet van God, soos saamgevat in Jesus Christus se eie woorde, in ’n verbintenis met Hom bepaal hoedat die etiek verder gesien moet word. Die etiek hang dus saam, veral die teologiese etiek, met die beginsel van die liefde. Maar hierdie beginsel van liefde word nooit los van die hele raamwerk van die Bybelse beginsels en van Jesus Christus se soenverdienste gesien nie. Die etiek kan dus nie maar los gedink word as ’n beginsel van liefde sonder om in ag te neem dat dit altyd direk in verband staan met dit wat God van ons vra nie. Die liefdesbeginsel is nie ’n botydlike beginsel wat saamhang met ’n bepaalde verstaan van liefde nie. Dit is ’n beginsel wat vanuit die skriftuurlike grondslag van die liefde en verbintenis met Jesus Christus die Here geneem moet word. Die etiek sou dus wel ’n breë verband as teologiese etiek kon hê, maar dit is nie moontlik om oor die etiek te praat sonder om diepgaande beginsels vas te

lê vir die etiek en te bepaal waaroor dit in die etiek moet gaan nie. Dit word egter binne die raamwerk van die koninkryk van God verstaan.

Dit is dus nie moontlik om, wanneer ons besin oor die vraag of die sending eties is, maar bloot eenvoudig te sê dat dit in 'n sekere sin moet voldoen aan die vereiste van die “common good” nie; en dat, indien dit nie daaraan sou voldoen nie, die sending nie meer as etiese beginsel of as eties beskou sou kon word nie.

Die etiese implikasies van die sending moet dus ten diepste gespieël word teen die vooronderstelling van die etiek wat ons vind in die feit dat God vanuit Homself die beginsels daarvoor gee. As die beginsel van die etiek dan die liefde is, moet dit gevind word in die liefde wat in Jesus Christus deurgegee word en nie as iets beskou word wat los staan van dit wat Jesus Christus aan ons oordra nie.

4. Vraagstukke in die etiek van die sending

Enkele vraagstukke kom na vore wanneer gepraat moet word oor die wyse waarop die sending verrig word en of dit as eties beskou kan word. Sake wat aan die orde kom, is 1) kultuur en bekering, 2) kontekstualisering 3) die reg op 'n eie godsdiens, 4) proselitisme, 5) versoening, 6) die ewigheid en 7) vervolging.

4.1 Kultuur en bekering

Wanneer daar ten opsigte van kultuur en bekering oor die etiek gepraat word, word die vraag onmiddellik gestel of dit inderdaad goed en reg kan wees om enigsins iemand vanuit 'n bepaalde godsdiens los te maak en in 'n nuwe godsdiens in te bring. Die postmodernistiese beginsel dat daar nie 'n uiterste en absolute waarheid is nie, beteken dat enige waarheid van enige persoon op gelyke mate op gelyke regverdiging aanspraak kan maak. So 'n beginsel wat op gelyke regverdiging aanspraak kan maak, beteken dan dat dit uitermate onbarmhartig sal wees om iemand, met al die pyn en lyding wat daarmee saamhang, van 'n bepaalde kultuur los te maak en in 'n bepaalde kultuur in te bring; veral om iemand van 'n godsdiens los te maak en in 'n nuwe godsdiens in te bring. Kultuur en die bekering wat daarmee saamhang sluit baie sterk hierby aan.

Die besondere band tussen die persoon en sy kultuur het ook in die sendinggeskiedenis groot invloed gehad. Dit was veral die Duitse Sendingwetenskaplikes wat by die ontvangergemeenskap se kultuur aansluiting gevind het. Hulle het selfs sover gegaan as om die uitgangspunt te hê dat 'n persoon en sy kultuur 'n unieke skepping is en dat dit die

sending se taak is om dit te respekteer en en ook die sosiale orde en selfs die gesag van die kapteins te erken. Slegs waar daar gebruike was wat volgens hulle uitdruklik teen die leringe van die Evangelie en God se opdragte is, sou daar ingegryp kon word en sou verandering teweeggebring kon word (Fiedler, 1996:72). Dit gebeur egter dikwels dat die kultuur juis onder die gesag van die evangelie omvorm word. Bosch (1991:450) toon byvoorbeeld aan hoedat die kultuur van die Westerse Protestantse sendelinge die kultuur van die bekeerlinge oorheers het, dikwels met negatiewe gevolge. Die verbintenis is met die evangelie gelê en in daardie opsig het die evangelie skade gely.

Die vraagstuk wat aan die begin gestel is, word weer na vore gebring: As die etiese beginsel is dat liefde die uitgangspunt moet wees, maar dat hierdie liefde die liefde uit God moet wees, word die belangrike vraag of die liefde uit God nie veronderstel dat die verhouding met God essensieel is nie. Dan word die onmiddellike volgende vraag gestel of dit nie tog in die sending 'n uiters belangrike uitgangspunt is nie, naamlik dat mense in 'n bepaalde verhouding met God moet kom sodat hulle vanuit hierdie bepaalde verhouding in 'n baie persoonlike verhouding met Hom kan leef. Die Bybelse beginsel dat hierdie verhouding in Jesus Christus moontlik is, word in die Bybelse siening van die etiek ook na vore gebring. Die beginsel van liefde word dus hier baie ruim gesien, daarin dat mense deur die liefde van God juis in Jesus Christus tot Hom geroep word en, dat Jesus Christus die Een is wat dit moontlik maak dat 'n mens in 'n besondere verhouding met God kan kom. Hier word meteens die vraag gestel of Jesus maar net een tussen baie andere is en of Hy die unieke Een is wat die moontlike verhouding met God wel vir ons uniek daarstel. In die teologiese etiek, vanuit die beginsel van die liefde, moet egter gevra word of dit nie essensieel is dat hierdie liefde in Jesus Christus gevind word nie. Die aanpassing in die kultuur is dus soms onafwendbaar en essensieel.

Heyns (1988: 286-287) stel die inskakeling by die kerk soos volg: “Deur tot die kerk toe te tree, of beter gestel: deur gewillig te wees om as kerk vergader te word, lewer lidmate, openlik en fisies waarneembaar aan almal, die bewys van die transendente dimensie in hulle eie lewens. In die aktiwiteite van huwelik en gesin, in die skepping van kultuur, in volksbetrokkenheid en staatsbedrywighede gaan die lewe en belangstelling van die gelowige mens nie op nie. Daar is méér in hulle lewe, en die méér is hulle geloof in en gehoorsaamheid aan God.

Om dit in vier begrippe saam te vat: Vir die individuele gelowige beteken toetreding tot lidmaatskap: die *objektivering* van 'n hoog subjektiewe aanleentheid, die *openbaring* van die diepte dimensie in die eie bestaan, die

partisipering met ander in die beoefening van godsdiens, en die *kerugmagtisering* van lewenswaarhede.”

Die vraag of hier nie van magstaal sprake is nie moet ook gevra word. Openbaar hierdie uitgangspunte nie ’n magspel en magsbeheer oor ander nie, sodat met reg gevra moet word of Christus nie self deur hierdie verstaan van sending in ’n magspel ingesuijg word nie. Christus oorreed immers deur die liefde en deur die gebrokendheid van die gekruisigde. Dit is egter juis hierdie liefde wat die oortuiging wek en ook die weselike van die nuwe lewe moontlik maak. Dit is liefde in gebrokenheid en swakheid. Dit oorreed nie met mag en geweld nie maar met die oortuiging van die kruis.

4.2 Kontekstualisering

Die vraag wat hier aan die orde kom, is of dit eties is om die evangelie binne ’n bepaalde konteks aan mense se eie situasies te verbind. Kan ’n bepaalde konteks meespeel en kan die evangelie só ingeklee word dat mense binne hierdie bepaalde kontekste dit aanvaar en hulle dan daaraan verbind? Hierdie aanvaarding binne die bepaalde konteks moet dan gesien word teen die agtergrond van die wyse waarop dit plaasvind. Kontekstualisering en inkulturasie is essensiële temas in die hedendaagse sending. Bosch (1991:421) dui aan hoedat die boodskap van die kerk van die begin af in die lewe en wêreld van mense geïnkarnear is, maar dat eers onlangs beseef is dat dit essensieel kontekstueel is. Daar word indringend gevra na die wyse waarop in die sending die evangelieboodskap mense se konteks oorgedra kan word. Ante (1991:150) toon aan hoedat die Fransiscane die beginsel van kontekstualisering in 1976 juis in die Filippyne op ’n Filippynse manier wou toepas. Daar moes weë gevind word om broederskap op ’n Filippynse manier toe te pas. Die konteks self is van die allergrootste belang; binne hierdie bepaalde konteks word die evangelie egter so oorgedra dat daaronder verstaan word dat mense as’t ware makliker binne die ruimte van die evangelie sou kon leef. Hoe kompleks die situasie kan word, is duidelik uit die wyse waarop die hantering van Xhosa-evangeliste in die konteks van Malawi, waar hulle optrede soms tot spanning met dié van die sendelinge gelei het. Die Afrika-agtergrond van die evangeliste het kontekstualisering vergemaklik, maar die wyse waarop hulle aansluiting by die gemeenskap gevind het was nie altyd onder die sendelinge aanvaarbaar nie. In sommige opsigte is vorme van kontekstualisering wel toegepas, wat die toeganklikheid van die evangelie vir Afrika beter vertolk het en deur die sendelinge aanvaar is (Thompson, 2000:203). Bonk (1989:263) toon aan dat die konteks reeds tussen 1860 en 1910 ’n besondere deel van die sendingbediening was. Ook

uit evangeliese kringe word die oproep gedoen dat evangeliese groepe die konteks in ag moet neem. Greenway (1984:83) toon aan dat, te midde van die verkondiging van die eenvoud van die evangelie en die opoffering om die evangelie oor te dra, daar inderdaad ook genoegsame kontak met die inheemse groep en hulle eie konteks gemaak moet word. Bellagamba (1994:2) is van mening dat die groot eise van die evangelie juis vra dat die boodskap binne die groot uitdagings van die nuwe tyd in konteks gebring moet word.

Sou 'n mens kon sê dat dit eties is om mense op hierdie meer aanvaarbare wyse te probeer bereik? Sou dit nie juis oneties wees as die evangelie gekontekstualiseer word bloot om mense te wen nie? Word metodes nie dan aangewend waarin die mense juis gelok word deur hulle eie omstandighede en kultuur nie? Weer eens sou na die beginsel van die liefde gekyk moet word. Met die toepassing van die beginsel van die liefde is dit moontlik om te kontekstualiseer. Die beginsel van die liefde eis dat die evangelie op so 'n wyse bevatlik oorgedra word dat mense binne hulle bepaalde verband daardie evangelie kan hoor en kan verstaan. Die etiese beginsel van die liefde maak dit juis moontlik om die evangelie in hierdie verband te begryp en te verstaan. Lohse (1991: 32) skryf: “The confession of Christ as Lord brings with it the obligation for Christians to live out their vocation in a way appropriate to their confession. When the hearing and acceptance of the gospel message is experienced as God’s call, response to this call is to be realised in the lives of those who believe.”

En (1991:77):

“The express emphasis on the commandment of love preserves the ethic developed in the gospel of Matthew from a legalistic misunderstanding. The definite interpretation of the will of God is so understood in terms of love, that mercy always has the last word. Because the love commandment should determine human relations in every aspect of life, the ordering of church life is also to be adjudicated by it. If anyone has a problem with a brother or a sister in the Christian community, he or she should first try to work it out in direct communication. Only if this fails is the matter to be brought before the whole congregation. (18:15-17). Just as the Good Shepherd seeks the lost sheep in order to bring it safely back home, so is also the will of the Heavenly Father that no one of his little ones be lost (18:14).”

Dit is deur die liefde dat die evangelie ook tuiskom in die wêreld van mense buite die Christelike gemeenskap. Weer eens is dit die liefde van die Gekruisigde, die Gebrokene, die Een wat swak geword het sodat ander sterk kan word.

4.3 Die reg op 'n eie godsdiens

In die lig van resente ontwikkelinge word dit inderdaad baie sterk beklemtoon dat die mense die reg op hulle eie godsdiens het. Die vryheid van godsdiens beteken ook dat mense nie gedwing mag word om 'n bepaalde godsdienstige verskuiwing te ondergaan nie en nie onder mag in 'n ander godsdiens ingedwing mag word nie. Die riglyn sou inderdaad op etiese grondslag vanuit die beginsel van die liefde erken moet word. Waar 'n magspel in die verlede teenwoordig was tydens kolonialisme se uiterstes en mense soms onder dwang van bepaalde gemeenskappe onder die groot ideale van die Christendom ingedwing is om Christene te word, is dit inderdaad eties nie houdbaar nie (Van der Walt, 2003:24 e.v.). Waar die evangelie dan wel in gebrokenheid gebring word en hierdie stukkende evangelie aan stukkende mense bedien word, is dit wel moontlik om te verstaan dat mense wel met hulle reg op hulle eie godsdiens tog ook die reg sou hê om die evangelie te kon aanhoor en in vryheid onder die leiding van die Heilige Gees daardie evangelie te kon aanvaar. Die dwang van geweld of van staatsbestel of van sosiale druk moet inderdaad as oneties afgewys word. Coertzen (2005:359) wys daarop dat die beginsel van vryheid van godsdiens inderdaad positiewe gevolge kan hê en dat die Christene juis daarom die vryheid wat hulle van God verkry kan uitdruk sonder om hulle geloof te kompromiteer. Ook Van der Walt (2003:394) is van mening dat godsdiensvryheid wel op Bybelse gronde bevestig kan word en dat Christene juis op Bybelse gronde die vryheid moet erken. Dit ontnem Christene volgens hom nie van hulle Godgegewe reg om in vryheid die Evangelie te verkondig nie. Dit is egter wel eties om in gebrokenheid aan mense die vryheid te kan bied om in 'n bepaalde verhouding met die lewende Christus te kan kom. Christus wat vir ons die lewe bied, bied vir ons inderdaad ook die moontlikheid om in 'n totaal nuwe verhouding met God te kom en dit sou die reg op eie godsdiens nie wegneem nie. Heyns (1988: 313-314) wys op die kerk se taak: “Die kerk wat nie voortdurend soek om die wêreld vir God op te eis nie, maar hom in wêreldmyding terug te trek tot 'n eie domein, maak niks minder nie as die vleeswording van Christus tot 'n volkome problematiese aangeleentheid. En daarmee het die kerk self 'n Christus verduistering veroorsaak. In getroue navolging van sy Hoof moet ook die kerk 'n vleeswording ervaar. Anders as sy Hoof wat 'n eenmalige vleeswording gehad het, maak die kerk 'n voortgesette proses van vleeswording deur, en dit gebeur in die sending. Sending is inderdaad die vleeswording van die kerk. Daarmee verloor die kerk nie identiteit nie; intendeel, daarmee bevestig hy sy identiteit. Midde-in die wêreld is dit juis die sending bedrywende kerk wat die méér dimensionaliteit van die kreatuurlike

werklikheid illustreer: die wêreld is nie maar nét wêreld nie, en die mens is nie maar nét mens nie; die wêreld is Gód se wêreld en die mens is Gód se mens. Vasegving in die greep van God, word die kerk na die wêreld gestuur om aan die wêreld te gee wat hy self van God ontvang het. Wie min gee het min ontvang, wie baie ontvang het sal baie gee. En wie die koninkryk ontvang het, kan niks minder gee as die koninkryk.”

Hiermee saam hang Bosch (1991:489) se beskouing dat die kerk steeds in nederigheid maar ook met durf (in “*bold humility*”) die boodskap van Christus tussen die godsdienste van die wêreld uitdra. Die gelowige Christen is van oortuiging dat sy geloof regverdig en waar is en dat dit uitgedra moet word (Bosch, 1991:489). Dit word egter in ootmoed gedoen soos die Gees van God ook die kerk op nuwe weë lei. Daar is dus by hom ook die duidelike riglyn dat evangelisering steeds in die postmoderne wêreld moet voorkom.

4.4 Proselitisme

Die vraag wat aan die orde gestel word, is of proselitisme aanvaarbaar is. Dit wil sê dat daar gepoog word om mense binne ’n bepaalde ruimte in te dwing om van ’n bepaalde groep/gemeenskap lid te word. Hier sou die etiese vraag nie wees of mense wel ’n ontmoeting met die lewende Christus kon verkry nie, maar die etiese vraag sou wees of mense dan wel binne ’n bepaalde gemeenskap ingedwing kan word. Bacon (1983:21) toon aan dat Hudson Taylor byvoorbeeld altyd die evangelisering van mense voorop gestel het. Vrae wat hier aan die orde gestel word, is reeds deur Van Engen (1996:183) duidelik na vore gebring: Word ’n bepaalde kerk of ’n bepaalde kerkgemeenskap verkondig of word die vryheid in Christus verkondig sodat dit nie om proseliete gaan nie, maar om mense wat hulle inderdaad binne die geloof waarin hulle staan aan ’n bepaalde verhouding met God wil verbind? Proselitisme sou inderdaad vanuit die liefde as etiese beginsel bevraagteken kon word. Indien proselitisme veronderstel dat mense maar op ’n manier net onder dwang van een bepaalde oortuiging na ’n ander verskuif, dan is proselitisme inderdaad verwerplik. Johnson (1999:155) dui aan dat die vroeg-Christelike kerk versigtig was om mense onder dwang te oortuig. Verder word aangetoon dat mense se eie lewensomstandighede in ag geneem moet word: “Especially in the light of the way in which that strand within the New Testament that calls for a witness to all nations has been interpreted as an effort to make conversion, if necessary by means of coercion, Christians are today required to engage the texts of their tradition with particular rigor and honesty. They can neither deny the commission of their Lord to bear witness nor relinquish the teaching of that same Lord to live in a manner worthy of God. It seems

appropriate therefore to reinterpret the mandate to mission in light of the moral imperative to respect the freedom of other humans” (Johnson, 1999:155). Die sending moet inderdaad daarvan vry kom om deur dwangmense tot geloof te lei. Die etiese beginsel in die sending is dat in gebrokenheid die volle heil van God aan mense voorgehou word sodat hulle die volheid daarvan kan ervaar en daardie heil kan beleef en verstaan. Castro (1985:90) dui die taak van die kerk soos volg aan: “The church is called to give witness to the breaking in of the kingdom of God in Jesus. By the indwelling power of the Holy Spirit, it is to mirror the mystery of the kingdom of God. Christians are servants of the whole kingdom; but within the world-embracing dynamics of the kingdom, the special vocation of the church is to announce the kingdom and to invite people to the kingdom.”

Die beginsel van liefde in die etiek eis dat gevra moet word of ’n mens dan inderdaad los van Jesus Christus die versoening met God kan beleef en daardie vrede met God kan vind. Ten opsigte van dié saak is daar twee weë. Die een is om te sê dat die versoening in Jesus Christus is, wat beteken dat die versoening in Jesus Christus deurgegee word en radikaal is. Die ander moontlikheid is om te sê dat Jesus Christus slegs ’n bepaalde voorbeeld stel wat dan op ’n bepaalde manier nagevolg kan word. Die etiese beginsel van die liefde verbind egter die persoon in ’n besondere sin aan Jesus Christus. Sake wat onmiddellik hieruit aan die orde kom, is sake soos die hele gedagte van die wedergeboorte wat in Johannes 3:5-8 na vore kom (wat beteken dat die liefde juis sal streef na die uitdra van die wedergeboorte), die hele gedagte van die mens se saak met God wat reggestel word in Romeine 5:6-11 en 5:18-21 (wat beteken dat die nuwe verhouding met God sentraal staan in die Evangelie), die verdere uitwerking van die Heil in Christus soos in Romeine 8:31-39 (wat beteken dat die heil ten volle in Christus gevind word) en die oordra van die evangelie aan mense soos dit na vore kom in Paulus se optrede in Handeling 13 e.v. en 2 Kor 5:11-21 waar hy dit uitdruklik stel dat die versoening in Christus aan mense aangebied word (wat beteken dat die oordra van die evangelie ’n totale opdrag is). Dit bly uiters belangrik om aan te toon dat die evangelie juis mense uitnooi om vanuit ’n nuwe verhouding met Christus vrywillig aan te sluit by God se eskatologiese gemeenskap. Magspel word dus uitgesluit, indien die persoon vrywillig en gedring deur die liefde van God sy of haar lewe aan God toewy en in die kerk opgeneem word.

Kirk (1999:135) wys daarop dat tekste soos Kolossense 1:20 gebruik word om aan te dui dat God se genade vir almal is en dat almal ingesluit word

in sy verlossing. Kirk (1999:135) wys egter daarop dat die volgende verse (21-28) aandui dat die boodskap juis gehoor en aanvaar moet word om tot volle volwassenheid in Christus te groei (Kol.1:28). Hy is egter van mening dat daar steeds onder Christene 'n verskil in benadering voorkom en dat eerlik na tekste gekyk moet word.

Dit wil dus voorkom asof dit ten diepste daarom gaan dat die essensiële ontmoeting van die persoon met die lewende Christus wel etiese begroond kan word indien die etiek vanuit die vooronderstelling beskou word dat die liefde met God die uitgangspunt is en dat dit so verstaan moet word.

Tomko (1999:189) stel die saak duidelik: “This revelation and offer of God to humankind in Jesus Christ has been authenticated by his life, teachings, death-resurrection, and the giving of the Spirit to his disciples. This is part of the very essence of Christian faith. Such faith is no myth but founded on the life, teachings, works, and especially the death-resurrection of Jesus and the giving of the Holy Spirit to all who accept him as God’s offer of meaning and life. The Christian dogma of Jesus Christ as God and as human is to be understood as the formulation of the perception of Jesus by his disciples as God’s definitive, unique, universal and historical offer of salvation for all.”

4.5 Versoening

Rondom die vraag van versoening is daar inderdaad baie aspekte wat na vore kom. In die eerste plek kan gevra word of die versoening soos wat dit in die Bybel na vore kom wel op etiese gronde aanvaarbaar gevind kan word. Hierdie vraag word inmiddels weer gestel. Is dit eties dat God inderdaad sy Seun oorgee en kan dit as liefde van God beskou word dat Hy sy Seun prysgee? Kan dit aanvaar word dat die versoening en die uitleef daarvan in gemeenskappe beteken dat mense uit hulleself niks kan aanbied om in 'n verhouding met God te kom nie en dat hulle dus die versoening inderdaad nodig het. Sou so 'n hantering van die saak nie kon dui op die veronderstelling dat God onbarmhartig selfs teenoor sy eie Seun is nie en dat gemeenskappe slegs daardeur hiesel kan word nie.

Versoening is God se vrye aanbod in sy Seun Jesus Christus. Die betekenis van die versoening is van besondere belang. In die versoening openbaar God wie en wat Hy werklik is. Rondom die versoening word egter diepgaande vrae gestel. In hierdie verband kan ook gekyk word na werke waarin die Lutherse Paulus (waarin gemeen word dat die soenverdienste van Christus deur die kruisdood verdien word) teenoor die sogenaamde nuwre Paulus (waarin Paulus gelees word teen die agtergrond van 'n beskouing dat Jesus eerder 'n voorbeeld as 'n plaasvervanger is) is gestel

word, dat daar gevra word of die Lutherse verstaan van Paulus inderdaad korrek is. Ten diepste moet die vraag gestel word: Hoe verstaan ons die versoening en die verhouding met God vanuit hierdie versoening?

Hebblethbaite (1997:77) stel die saak soos volg : “Does the doctrine of atonement make moral sense. Our understanding of the love of God – *divine Agape* – is gathered by the analogy, from its incarnate manifestation and from any human story in which the love that love is reflected. It is this – and not some unrefined purely secular moral theory – that provides the basis for moral criticism theories and theodicy soteriology. When we say that God must have a morally sufficient reason for permitting suffering and even in his world, it is this Christologically refined conception of the love of God imposes a necessity of working a morally convincing theodicy.”

Hy kom tot die volgende gevolgtrekking:

“What is necessary, then, for our salvation is not so much the death of Christ as the Incarnation. Of course, God’s own self emptying is in fact carried through to the end – to the cross – and a death of his forgiving love is in fact revealed today. By the same token, Christ’s perfect human offering of his whole life, qua man, in fact culminates in the cross and is, in a sense, perfected there. But from neither side can we say that it is the death as such that effects salvation for the world” (Hebblethbaite, 1997:92).

Versoening kan nie vanuit menslike oogpunt bereken word nie, maar moet ook vanuit die liefde van God verstaan word. Dit is inderdaad nie die dood wat die versoening bewerk nie, maar die hele kruisgebeure waarin die liefde van Christus as die Een vir ander juis die heil bewerk. Westerholm (2004:438-439) dui dan ook aan dat dit steeds moontlik is om die versoening soos deur Paulus verstaan en deur Luther voorgedra as God se genadige beskikking van heil in liefde te begryp.

Rice (2005:511) dui in die “Lausanne Occasional Paper 51 2004” aan hoe belangrik die versoening in Christus is en dat dit God se plan vir die wêreld insluit: “Reconciliation is grounded in God restoring the world to God’s intentions; the process of restoring the brokenness between people and God, within people, between people and God’s created earth. ... The Christian faith embraces reconciliation as the mission of God in our fallen and broken world, accomplished in the work of Jesus Christ and entrusted to the church through people who participate by being transformed into ambassadors of reconciliation in a broken world.”

4.6 Die ewigheid

'n Volgende saak wat aan die orde moet kom, is of dit eties is om mense met 'n bepaalde verwagting van die ewigheid te konfronteer – 'n hemel en 'n hel. Mag 'n mens dit doen terwyl hierdie wêreld die plek is waar hulle hul lewens slyt, waar hulle besig is met hulle gewone gang van sake? Is dit eties om iets aan hulle voor te hou wat bo-tydelik en bo-wêrelds is en kan hulle daaraan verbind word? Mag 'n mens verwagtinge skep dat daar 'n wêreld buite hierdie wêreld is? Mag mense aan 'n wêreld buite hierdie wêreld verbind word? Inderdaad word daar diep vrae daarvoor gestel. Met die beklemtoning van die postmodernistiese beskouing dat daar inderdaad nie gewag gemaak moet word van 'n wêreld buite hierdie wêreld nie, maar dat die klem op die bestaan in hierdie wêreld moet val, word dit belangrik om na die betekenis daarvan in die sending te vra.

Die sending staan nie los van die mens in hierdie wêreld nie. Vanuit Paulus se optrede was dit ook baie duidelik dat hy juis mense in hierdie wêreld onder hulle bepaalde omstandighede wou bereik. Dit is egter ook baie duidelik dat hy 'n ongelooflike verwagting gehad het van 'n heerlijkheid wat nog sou kom en dat hy daardie heerlijkheid wat nog sou kom in volle glorie sou ervaar. Daarom is daar by hom die verwagting dat hy as mens dan ook die hemel sou binnegaan en met Christus sou wees. Dit is inderdaad 'n vraag of dit eties is om mense daarvan te weerhou wanneer dit 'n beginsel is wat tog deur God openbaar is. Die heerlike toekomsverwagting van die Christen open nuwe vergesigte en skep hoop onder die mees hopelose omstandighede. Hierdie verwagting is geen misleidende verwysing na 'n onwerklike hemelse lewe eendag nie, maar die vaste hoop dat die pelgrimstog op aarde uitloop op die hemelse stad wat God toeberei het (vgl. Hebreërs 12:22-24). God se belofte is waar en behou die gelowige ook onder die uiterste aanvegtinge. Mense wat vrywillig hierdie belofte wil vasgryp sou ook nie daarvan ontnem kon word nie.

4.7 Vervolging

Die sending beteken dikwels vervolging. Daar is dikwels groot vervolging onder bepaalde gebiede en die etiese vraag is dan of vervolging as eis vir mense gestel mag word. Mag mense dus gekonfronteer word met die saak dat wanneer hulle Christus as verlosser en saligmaker sou aanvaar, hulle vervolging tegemoet moet gaan? Die verwoestende gevolge van bekerings waar mense verwerp word uit familiegemeenskappe en soms fisies en geestelik kwaad aangedoen word, is bekend.

Schirmmacher (2001:30 e.v.) toon aan dat die kerk nie vervolging kan vryspring nie en dat vervolging steeds voorkom. Dit is egter 'n ontsaglike eis

om van mense te verwag om alles prys te gee, selfs hulle lewe. Die Christelike etiek duisel voor die uitdagings. Dit kan alleen beantwoord word vanuit totale nederigheid en gebrokenheid, met die oortuiging dat eise gestel word waaraan min sendelinge self sal wil beantwoord. Die pad van Christus is die pad van die kruis en daar kan alleen huiwerig aangetoon word dat dit die pad is waarop Hy ook mense wat tot Hom kom lei. Die etiek is ook die etiek van afhanklikheid wat beteken dat alleen maar na Christus self in sy liefde gekyk word. Sy eis bly egter “volg My”. Christus verwag nie wat Hy nie juis self ondergaan het nie. Sy pad van lyding wys die pad aan wat dikwels ook geloop word. Die belofte van die evangelie is egter dat God die gelowige nooit alleen laat nie. Die vroeë kerk het dit tot die uiterste beleef. Sou daar enigsins ’n kerk bestaan het as die vroeë Christene nie bereid was om die pad van lyding met Christus tot die einde te loop nie?

5. Gevolgtrekking

Die etiek en die etiese beginsel hang ten diepste met die liefdesbeginsel saam en met die feit dat mense in die verhouding met Christus in ’n nuwe verhouding met God gestel word. Hierdie liefdesbeginsel is essensieël in die begronding van die sending. Indien die sending enigsins hiervan losgemaak word, sou dit beteken dat mense nie op ’n nuwe wyse met God sou kon lewe nie. In ’n wêreld waarin mense nuwe vrae vra en waar die etiese beginsel al dieper na vore kom, is dit inderdaad van belang om te vra of die sending enigsins nog aan etiese beginsels beantwoord. Die enigste antwoord wat daarop gegee kan word is die vraag of die sending werklik aan die eis van die Woord van God beantwoord. Of die sending werklik beantwoord aan die openbaring wat God gee en of dit op grond daarvan wel die etiese beginsel sou kon nakom en uiteindelik die waarheid van die evangelie sou kon voortdra.

Die etiek word Skriftuurlik vasgelê, maar het ook betekenis vir alle mense. Die teologiese etiek word begrond in die liefde van God as liefde tot God en liefde tot die naaste. Die etiek self is dus uit en deur en tot God. Hierdie beginsels van die etiek maak dit egter moontlik om ook te bepaal dat die sending steeds vanuit die beginsel van die liefde gedoen moet word. Die liefde moet die sending steeds bepaal. Dit beteken egter dat die sending steeds die bekering van mense tot God kan en moet insluit sonder om onetiese optrede te veronderstel.

Bibliografie

ANTE, OA. 1991. *Contextual evangelization in the Philippines: A Filipino Franciscan experience*. Kampen: Kok

- BACON, DW. 1983. *The influence of Hudson Taylor on the faith missions movement*. Doctor of Missiology Dissertation. Deerfield Il. Trinity Evangelical Divinity School
- BAUMAN, Z. 1993. *Postmodern ethics*. Oxford: Blackwell.
- BAVINCK, JH. 1954. *Inleiding in de zendingswetenschap*. Kampen: Kok.
- BELLAGAMBA, A. 1994. *Mission and ministry in the global church*. New York:Orbis
- BOSCH, DJ. 1991. *Transforming mission: Paradigm shifts in theology of mission*. New York: Orbis.
- CASTRO, E.1985. *Sent Free: Mission and unity in the perspective of the kingdom*. Geneva: WCC.
- COERTZEN, P. 2005. Christian freedom and freedom of religion with reference to the South African Constitution (1996). *Ned. Geref. teologiese tydskrif* 46(3,4): 351-360.
- FIEDLER, K. 1996. *Christianity and African culture: Conservative German Protestant missionaries in Tanzania, 1900-1940*. Leiden: Brill.
- GREENWAY, RS. 1984. *Some strategy questions*. In: Conn, HM. Reaching the unreached. Phillipsburg, NJ: Presbyterian and Reformed Publishing Company:74-84
- GUSTAFSON, JM. 1981. *Theology and ethics*. Basil Blackwill Oxford.
- GYEKYE, K. 2002. Person and community in African thought. In: Coetzee, PH. and Roux, APJ., *Philosophy from Africa: A text with readings*. Johannesburg: Thomson:317-336.
- HEBBLETHBAITE, B. 1997. *Ethics and religion in a pluralistic age*. Edinburgh: T&T Clarke.
- HEYNS, JA. 1982. *Teologiese etiek deel I*. Pretoria: NGKB.
- HEYNS, JA. 1986. *Teologiese etiek deel II – 1 Sosiale etiek*. Pretoria:NGKB.
- HEYNS, JA. 1988. *Teologiese etiek deel II – 2 Sosiale etiek*. Pretoria: NGKB
- JOHNSON, LT.1999. Proselytism and witness in earliest Christianity: An essay on origins. In Witte, J (Jr) and Martin, RC. (Eds) *Sharing the Book: Religious perspectives on the rights and wrongs of proselytism*. New York:Orbis:145-157
- KAISER, BC. (jr). 1983. *Toward Old Testament ethics*. Grand Rapids, Mi.: Academic Books.
- KAMMER, CL. 1988. *Ethics and liberation: An introduction*. London:SCM.
- KIRK, JA.1999. *What is mission? Theological explorations*. London: Darton-Logman-Todd.
- KOOPMAN, N. & VOSLOO, R. 2002. Die ligtheid van die lig: Morele oriëntasie in 'n postmoderne tyd. Wellington: Lux Verbi BM.
- LYOTARD, J-F. 1993. Answering the question : What is postmodernism? In: Docherty, T., *Postmodernism: A reader*. New York: Columbia Univ. Press. 38-46
- LOHSE, EE. 1991. *Theological ethics of the New Testament*. Minneapolis: Fortress.
- LUCIE-SMITH, A. 2007. *Narrative theology and moral theology: The infinite horizon*. Aldershot: Ashgate.
- RICE, C. (Ed.) 2005. *Reconciliation as the mission of God: Faithful Christian witness in a world of destructive conflicts & devisions*. Lausanne Occasional Paper No 51. In: Claydon , D (Ed.), A new vision, a new hearth, a new call. Vol. 2. Lausanne occasional papers from the 2004 Forum for world evangelization hosted by the Lausanne Committee for world evangelization in Pattaya, Thailand. Pasadena, Cal.: William Carey Library: 496-558
- SCHIRRMACHER, T. 2001. *The persecution of Christians concerns us all*. Bonn: Culture and Science publ.
- SMIT, JH. 1985. *Etos en etiek*. Bloemfontein: Patmos.
- STASSEN, GH. & GUSHEE, D. 2003. *Kingdom ethics: Following Jesus in contemporary context*. Downers Grove Ill.: InterVarsity.
- THOMPSON, TJ. 2000. *Touching the heart: Xhosa missionaries to Malawi, 1876-1888*. Pretoria:UNISA.
- TOMKO, J. 1999. Missionary Challenges to the theology of salvation: A Roman catholic perspective. In: Witte, J (Jr) and Martin, RC. (Eds) *Sharing the Book: Religious perspectives on the rights and wrongs of proselytism*. New York: Orbis. 174-200.

- VAN DER WALT, BJ. 2003. *Understanding and rebuilding Africa: From Desperation today tot expectation for tomorrow*. Potchefstroom: Institute for Contemporary Christianity in Africa.
- VAN ENGEN, C. 1996. *Mission on the way: Issues in mission theology*. Grand Rapids, Mi.: Baker.
- WESTERHOLM, S. 2004. *Perspectives old and new on Paul: The "Lutheran" Paul and his critics*. Grand Rapids, Mi.: Eerdmans.

Trefwoorde

Die sending
Etiek
Evangelie
Liefde

Key words

Ethics
Gospel
Love
Mission